

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра словацької філології**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан філологічного

факультету

Юрій БІДЗІЛЯ

«30» червня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 9. КУЛЬТУРНО-ПИСЕМНА ТРАДИЦІЯ ВЕЛИКОЇ МОРАВІЇ

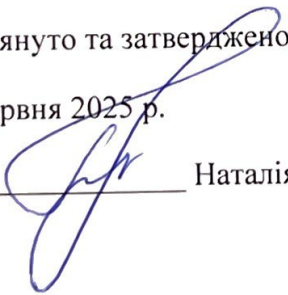
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Галузь знань	В Культура, мистецтво та гуманітарні науки
Спеціальність	B11 Філологія
Предметна спеціальність (Спеціалізація)	B11.036 Філологія. Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – словацька
Освітня програма	Словацька мова та література
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород – 2025

Робоча програма навчальної дисципліни «Культурно-писемна традиція Великої Моравії» для здобувачів вищої освіти галузі знань **В Культура, мистецтво та гуманітарні науки** спеціальності **В11 Філологія** предметної спеціальності (спеціалізації) **В11.036 Філологія. Слов'янські мови та літератури (переклад включно)**, перша – словацька освітньої програми «Словацька мова та література».

Розробник: Юсип-Якимович Ю.В., доцент, кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри *словацької філології* протокол № 8 від 27 червня 2025 р.

Завідувач кафедри Наталія ПЕТРИЦА

Схвалено науково-методичною комісією філологічного факультету протокол № 9 від 30 червня 2025 р.

Голова науково-методичної комісії Галина ШКУРКО

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом
	Денна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 5	Рік підготовки:
Загальна кількість годин – 150	1
Кількість модулів – 2	Семестр:
Тижневих годин для денної форми навчання: 4 аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 4	1
	Лекції:
	40
	Практичні (семінарські):
	34
Вид підсумкового контролю: екзамен	Лабораторні:
	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:
	76

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни «**Культурно-писемна традиція Великої Моравії**» є познайомити студентів з історією виникнення старослов'янської мови як міжнародної надетнічної літературної мови, яка відповідала вимогам соціально-культурного розвитку епохи Середньовіччя; розкрити фонетичні та граматичні особливості, показати багатство лексичного складу.

Завданням (відповідно до вимог освітньої програми підготовки здобувачів **першого/бакалаврського рівня вищої освіти**) є підготувати здобувачів- першокурсників до сприймання і свідомого засвоєння дисциплін історико-лінгвістичного циклу: вступу до славістичних студій, історичної граматики словацької мови, словацької діалектології, історії словацької літературної мови; уміння застосовувати набуті знання на практиці, науково пояснювати будь-яке мовне явище, давати йому оцінку.

Відповідно до освітньої програми «Словацька мова та література» вивчення дисципліни «**Культурно-писемна традиція Великої Моравії**» сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних компетентностей спеціальності: ЗК05, ЗК06, ЗК07, ЗК10, ЗК11 та фахових (спеціальних) компетентностей: ФК01, ФК03, ФК08:

ЗК05. Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК06. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК07. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК11. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях

ФК01. Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.

ФК03. Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії мов(и), що вивчаються(ється).

ФК08. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

Інтегральна компетентність – Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі філології (лінгвістики, літературознавства, фольклористики, перекладу) в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій та методів філологічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумови вивчення навчальної дисципліни «**Культурно-писемна традиція Великої Моравії**» не зазначено в структурно-логічній схемі освітньої програми (ОП), оскільки вивчається на 1 курсі у 1 семестрі.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Словацька мова та література» вивчення навчальної дисципліни «**Культурно-писемна традиція Великої Моравії**» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.	ПР02

Організовувати процес свого навчання й самоосвіти.	ПРН03
Характеризувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються(ється), описувати соціолінгвальну ситуацію.	ПРН09
Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.	ПРН12
Здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.	ПРН15
Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.	ПРН16

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Культурно-писемна традиція Великої Моравії**»:

Очікувані результати навчання	Шифр ПРН
Навчитися ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.	ПРН02
Уміти організовувати процес свого навчання й самоосвіти.	ПРН03
Уміти характеризувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються(ється), описувати соціолінгвальну ситуацію.	ПРН09
Уміти аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.	ПРН12
Здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів старослов'янських пам'яток різних стилів і жанрів.	ПРН15
Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.	ПРН16

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

1. Написання рефератів, виконання аналізу текстів.
2. Презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

Під час навчання використовуються такі основні методи: традиційні: вербальні, наочні, проблемний, аналітико-синтетичний методи, порівняння, узагальнення; інтерактивні методи (принцип відкритого зворотного зв'язку); методи контролю і самоконтролю в навчальній діяльності.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виконання практичних завдань; самостійна робота, виступи на практичних заняттях; індивідуальне, групове та фронтальне опитування, підготовка рефератів, доповідей чи презентацій. Методи поточного контролю: усний, письмовий, практичний, комп'ютерний і самоконтроль. Контроль самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань на практичних заняттях, під час індивідуальних та групових консультацій тощо.

Форма модульного контролю: письмова модульна контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний екзамен.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Самостійна робота	Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	20	50	100
3	3	3	3	3	5	3	3	4			

T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9 – теми.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Самостійна робота	Модульна контрольна робота	Сума
T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	20	50	100
3	3	3	3	3	5	3	3	4			

T10, T11, T12, T11, T12, T13, T14, T15, T16, T17, T18 – теми.

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	9	30	9	30
Презентація	1	5	1	5
Реферат	1	5	1	5
Аналіз тексту	1	10	1	10
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом		100		100

Критерії оцінювання навчальних досягнень під час практичних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота здобувача, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується літературознавчою термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота здобувача, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, послуговується літературознавчою термінологією. Але в процесі розкриття окремих питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому деякі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота здобувача, який відтворює значну частину навчального матеріалу, розкриває його основний зміст, виявляє елементарні знання з тематики курсу. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота здобувача, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання курсу.
1 бал	Оцінюється робота здобувача, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота здобувача, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його розкрити, не розуміє змісту теоретичних питань та не вміє на практиці застосовувати ці знання.

Критерії оцінювання реферату

Оцінка	Критерії оцінювання
5 балів	Виконані всі вимоги до написання й захисту реферату: позначені проблема й обґрунтована її актуальність, зроблений аналіз різних точок зору на проблему й логічно викладена власна позиція, сформульовані висновки, тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення, дані правильні відповіді на додаткові питання
4 бали	Виконані всі формальні вимоги до написання й захисту реферату: витриманий обсяг, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення. Проблема позначена, але не достатньо обґрунтована її актуальність, зроблений короткий аналіз різних точок зору на проблему й викладена власна позиція, сформульовані висновки, тема розкрита достатньо повно, дані правильні відповіді на додаткові питання
3 бали	Основні вимоги до реферату і його захисту виконані, але при цьому допущені недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутні логічна послідовність у судженнях; не витриманий обсяг реферату; є недоліки в оформленні; на додаткові питання дає неповні відповіді
2 бали	Є істотні відступи від вимог до реферування. Зокрема: тема розкрита лише частково; допущені фактичні помилки в змісті реферату або при відповіді на додаткові питання; відсутній висновок

1 бал	Тема реферату не розкрита, виявляється істотне незрозуміння проблеми
0 балів	Реферативна робота не виконана

Критерії оцінювання доповіді /презентації

Оцінка	Критерії оцінювання
5 балів	Відображена світоглядна позиція здобувача, його погляд на сутність проблеми. Проблема розкрита на теоретичному рівні, у зв'язках і з обґрунтуваннями, з точним і повним використанням фахових термінів і понять у контексті відповіді. Робота логічна, послідовна, композиційно чітка. Дано аргументацію своєї думки з опорою на факти та теоретичні відомості.
4 бали	Представлено власну точку зору при розкритті проблеми. Проблема розкрита з використанням основних термінів і понять у контексті відповіді (теоретичні зв'язки й обґрунтування не присутні або явно не простежуються). Дано аргументацію своєї думки з опорою на факти.
3 бали	Проблема розкрита при формальному використанні фахових термінів. Власна думка не достатньо аргументована фактами
2 бали	Представлено власну позицію за даною проблематикою на побутовому рівні без необхідної аргументації.
1 бал	Проблема не розкрита або дана інформація не в контексті завдання
0 балів	Завдання не виконано.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

До модульного контрольного оцінювання допускаються всі здобувачі. При визначенні оцінки за модуль враховуються результати модульної контрольної роботи (МКР) та поточного контролю під час практичних занять, самостійної роботи.

МКР складається з трьох блоків завдань.

Перший блок (1-20 балів) містить висвітлення теоретичних питань навчальної дисципліни.

Другий блок (1-20 балів) містить тестові завдання.

Третій блок (1-10) балів містить тексти для аналізу.

Підсумкова оцінка за кожний модуль складається із суми балів за поточне оцінювання (50 б.) і результату модульної контрольної роботи (50 б.) Максимальна оцінка – 100 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

До підсумкового (семестрового) контролю з навчальної дисципліни не допускаються студенти, які не виконали усі види обов'язкових практичних робіт, передбачених робочою програмою, а також підсумкова модульна оцінка яких становить менше 35 балів. Студент, який за результатами модульних контролів отримав оцінку «F» (0-34 бали), повинен до проведення підсумкового (семестрового) контролю покращити цю оцінку принаймні до показника FX (≥ 35 балів) під час чергування викладача на кафедрі. Без такого покращання він до підсумкового (семестрового) контролю не допускається.

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який: - всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; - вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; - засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; -

засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; - вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; - самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку « добре» (82-89 балів, В) – заслуговує здобувач, який: - повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; - має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; - під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який: - в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; - опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує здобувач, який: - знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії; - виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; - ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; - допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який: - володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється здобувачу, який: - володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	Для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	зараховано
74-81	C	добре	зараховано
64-73	D	задовільно	зараховано
60-63	E	задовільно	зараховано
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного

			складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Старослов'янська мова – перша писемна літературна мова слов'ян. Фонетика.

Тема 1. Старослов'янська мова як наукова дисципліна, її предмет і завдання.

Старослов'янська мова в її відношенні до православ'янської і сучасних слов'янських мов. Старослов'янська як умовна назва книжно-літературної мови перших слов'янських перекладів християнської літератури із грецької, виконаних у середині IX ст.

Старослов'янська мова як результат місцевої адаптації старослов'янської мови, що використовувалася різними слов'янськими народами епохи середньовіччя в якості основного знаряддя духовної культури.

Старослов'янська мова як перша писемна фіксація слов'янської мови початкового періоду формування середньовічних слов'яномовних народностей.

Поняття праслов'янської мови як гіпотетичного предка слов'янських мов, що склався в результаті зближення давніх індоєвропейських діалектів середньої Європи. Генетична спорідненість слов'янських мов. Історичні умови розпаду православ'янської мовної єдності в першій половині першого тисячоліття н.е. Місце старослов'янської мови в системі слов'янських.

Найдавніші історичні відомості про слов'ян I-II ст. н.е. Венети, склавши, анти у відомостях авторів VI ст. Виникнення перших слов'янських державних об'єднань VI-VII ст. Слов'янські держави VIII-IX на нижньому Дунаї (І Болгарське царство), на середньому Дунаї (Велика Моравія і Блатенське князівство в Паннонії) і в Східній Європі (Київська Русь). Поширення християнства як ідеологічної основи ранньофеодальних держав, що формувалися на слов'янських землях.

Тема 2. Походження старослов'янської мови

Політична ситуація в середньодунайських слов'янських князівствах, що склалися в середині IX ст. Християнізація місцевого населення. Прагнення місцевих князів Ростислава і Ко-цела до незалежності в рамках Священної Римської імперії.

"Моравська місія" Костянтина і Мефодія 863 і її культурно-просвітницькі завдання. Солунські брати Костянтин і Мефодій — перші солунські просвітителі. Джерела із вивчення життя і діяльності слов'янських першовчителів на старослов'янській і латинській мовах. Походження солунських братів. Початок місіонерської діяльності Костянтина Філософа. Керівництво моравською місією і винайдення слов'янської азбуки до 863 року.

Діяльність братів у Паннонії і Моравії (863-867 рр.). Поїздка у Рим: дискусія із "триязичниками" у Венеції. Освячення слов'янських книг у Римі. Смерть Костянтина-Кирила (869). Призначення Мефодія єпископом Паннонії (870 р.). Просвітницька і перекладацька діяльність Мефодія у Великій Моравії (873-885 рр.). Смерть Мефодія і вигнання із Моравії його учнів. Слов'янська книжність у Болгарії при цареві Симеоні (893-927 рр.); охридська і преславська школи книжності у I Болгарському царстві. Поява кирилиці (грецької азбуки, пристосованої для запису слов'янських текстів) у Болгарії.

Діяльність Костянтина на території сучасної України: Знайдення мощей III Папи римського св.Климента, знайомство Костянтина з Євангелієм, писаним "руськими буквами". Безпідставність тверджень про перебування Костянтина і Мефодія на території сучасного Закарпаття.

Діяльність слов'янських першовчителів Костянтина і Мефодія, її значення для культури слов'янських народів.

Тема 3. Лінгвістична основа старослов'янської мови. Терії походження.

Проблема діалектної основи старослов'янської мови. Мовні свідчення первісної орієнтації Костянтина на діалект слов'янського населення м.Солуня (розшуки В.Облака). Завершення кодифікації норм старослов'янської мови в паннонсько-моравський період діяльності солунських братів і їх учнів. Наддіалектний характер і спільнослов'янське значення старослов'янської мови.

Тема 4. Перші слов'янські азбуки.

Проблема давності слов'янських азбук — глаголиці і кирилиці. Коротка історія питання. Джерела кирилиці і глаголиці, співвідношення азбук у збережених старослов'янських текстах. Праця П.Й.Шафарика. Дані палімпсестів. Аргументи на користь давнішого походження глаголиці. Вказівка Чорноризця Храбра на створення Костянтином оригінальної азбуки, не пов'язаної з грецьким скорописним письмом (глаголицею).

Кирилиця. Загальна характеристика кириличної азбуки, що лежить в основі сучасного письма східно- і південнослов'янських народів. Звукове і числове значення букв кирилиці, лігатури, надрядкові знаки. Читання старослов'янських текстів.

Тема 5. Пам'ятки старослов'янської мови.

Редакції пам'яток. Жанрові різновиди. Глаголичні пам'ятки.

Кириличні. Латинографічна. Характеристика пам'яток за редакціями: болгаро-македонська, сербська, моравська, паннонська, українська (руська).

Характеристика Київських глаголичних листків, Зографського Євангелія, Маріїнського Євангелія, Ассеманієвого Євангелія, Збірника Клоца, Синайського Псалтиря, Синайського Требника, Рильських листків, Охридських листків, Боянського Євангелія, Зографського палімпсесту, Віденського міссалу, Празьких уривків, Савиної книги, Супрасльського рукопису, Реймського Євангелія, Фрейзингенських уривків, Остромирового Євангелія, Ізборника Святослава 1073, Ізборника Святослава 1076, Галицького Євангелія, Архангельського Євангелія, Міней службових (1095-1097), пам'яток оригінальної літератури ("Слово про закон і благодать" митрополита Іларіона). Літописів.

Лексика. Структура старослов'янської лексики. Специфіка словникового складу старослов'янської мови як книжно-літературної, створеної для адекватної передачі змісту грецьких християнських текстів. Загальнослов'янська і діалектна лексика, використовувана для найменування побутових реалій, конкретних ознак і дій. Книжний характер основного шару самостійної старослов'янської лексики: назви абстрактних понять, якостей, дій, осіб. Доля грецизмів у слов'янських перекладах грецьких оригіналів. Слов'янські "неологізми" — книжно-літературні утворення із слов'янськими коренями і афіксами для перекладу грецьких слів, що не мали семантичних еквівалентів у слов'янських діалектах.

Основні способи творення лексики; калькування, складання основ, суфіксальний і префіксальний словотвір від слов'янських коренів. Словотвір іменників. Словотвір прикметників. Загальнослов'янська дієслівна лексика і книжні утворення від іменних основ.

Тема 6. Система голосних фонем старослов'янської мови

Особливості вивчення фонетики старослов'янської мови.

Походження голосних звуків слов'янських мов.

Характеристика звуків старослов'янської мови за участю губ та положення язика. Носові голосні. Сильна і слабка позиції редукованих

Тема 7. Система приголосних фонем старослов'янської мови

Походження приголосних звуків слов'янських мов.

Відмінності приголосних праслов'янської мови від приголосних праіндоевропейської мови-основи.

Класифікація приголосних старослов'янської мови

а) за участю голосу й шуму; б) за місцем творення; в) за способом творення;

г) за твердістю – м'якістю. Сонорні приголосні. Постійно тверді. Постійно м'які.

Методика визначення складотворчих (р), (л).

Тема 8. Пом'якшення приголосних з *j.

Суть і причини пом'якшення приголосних.

Зміни сполучень сонорний +*j (*r, l, *n +*j).

Доля сполучень губний +*j (*b, *p, *v, *m +*j).

Доля сполучень *sj, *zj.

Доля сполучень *dj, *tj, *zdj, *stj. Зміни задньоязикових *g, *k, *ch перед *j та голосними переднього ряду.

Тема 9. Закон відкритого складу. Фонетичні зміни, зумовлені дією закону відкритого складу.

Тенденція до висхідної звучності складів.

Закон відкритого складу. Характеристика.

Монофтонгізація дифтонгів. Перехід *g, *k, *ch у *z, *c, *s перед *e (Ь) та *i (И) дифтонгічного походження.

Доля сполучень *gv, *kv перед *e (Ь) та *i (И) в різних діалектах праслов'янської мови.

Третя палаталізація задньоязикових приголосних.

Монофтонгізація дифтонгоїдів.

Доля сполучень *tort, *tolt, *tert, *telt.

Доля сполучень *ort, *olt.

Спрощення в групах приголосних.

Модуль 2

Морфологія. Синтаксис

Морфологічні особливості старослов'янської мови.

Загальна характеристика морфологічної будови старослов'янської мови кирило-мефодіївської епохи

Тема 10. Іменник.

Граматичні категорії іменника. Система відмінювання.

Основні граматичні категорії роду, числа, відмінка.

Методика визначення роду старослов'янських іменників.

Система відмінювання старослов'янських іменників

у її зв'язку із праслов'янською.

Методика визначення давніх основ іменників.

Відмінювання іменників -ā-, -jā-основи.

Відмінювання іменників -o-, -jo-основи

Відмінювання іменників -i- основи

Відмінювання іменників -u- основи

Відмінювання іменників -u- основи

Відмінювання іменників з основою на приголосний

Тема 11.Займенник. Розряди займенників за значенням. Відмінювання особових займенників. Предметно-особові займенники, їх вживання і відмінювання.Відмінювання

неособових займенників. Твердий, м'який і мішаний варіант відмінювання. Іменне відмінювання деяких займенників.

Тема 12. Прикметник. Своєрідність граматичних категорій прикметників.

Лексико-граматичні розряди, їх утворення. Короткі і повні прикметники. Їх відмінювання. Ступені порівняння. Утворення вищого ступеня. Відмінювання форм. Утворення найвищого ступеня. Синтаксис відмінків при ступенях порівняння.

Тема 13. Числівник у старослов'янській мові.

Розряди числівників за значенням. Кількісні числівники: а) прості; б) складені. Порядкові числівники. Збірні числівники. Дробові числівники. Розподільні. Субстантивні утворення від числівників. Відмінювання числівників.

Тема 14. Система минулих часів

Прості форми минулого часу Аорист: простий і сигматичний (старий і новий). Імперфект. Способи творення. Їх значення та утворення.

Складені форми минулого часу (перфект, плюсквамперфект).

Їх значення та вживання.

Тема 15. Система майбутніх часів.

Майбутній простий. Майбутній I. Майбутній у теперішньому

Майбутній I-складений. Майбутній II-складений. Передмайбутній. Майбутній у минулому. Способи старослов'янського дієслова. Наказовий спосіб. Утворення форм від тематичних і атематичних дієслів. Умовний спосіб. Описові форми. Походження.

Тема 16. Іменні форми дієслова.

Інфінітив. Супін. Дієприкметники. Активні дієприкметники теперішнього часу.

Утворення цих форм. Активні дієприкметники минулого часу.

Утворення цих форм. Пасивні дієприкметники теперішнього і минулого часів.

Утворення цих форм. Прислівники. Розряди за значенням.

Тема 17. Службові частини мови

Прийменники. Первинні і похідні, з яким відмінком уживаються. Сполучники. Сурядні, підрядні. Частки. Їх типи. Вигуки.

Тема 18. Синтаксис

Просте речення. Синтаксична будова старослов'янської мови як індоєвропейської, співвіднесеної з грецькою мовою оригіналів. Головні члени речення. Підмет, його типи, способи його вираження. Присудок, його типи. Способи вираження.

Типи простих речень. Односкладні. Двоскладні. Поширені. Другорядні члени речення. Означення. Додатки. Обставини. Способи їх вираження.

Складне речення. Способи вираження відношень між частинами складного речення. Складносурядне. Складнопідрядне.

6. 2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
1-й семестр						
Модуль 1. Вступ. Фонетика.						
Тема 1. Старослов'янська мова як наукова дисципліна, її предмет і завдання.	9	2	2			5
Тема 2. Походження старослов'янської мови	9	2	2			5
Тема 3. Лінгвістична основа старослов'янської мови. Терії походження.	9	2	2			5
Тема 4. Перші слов'янські азбуки.	9	2	2			5
Тема 5. Пам'ятки старослов'янської мови.	9	2	2			5
Тема 6. Система голосних фонем старослов'янської мови.	9	2	2			5
Тема 7. Система приголосних фонем старослов'янської мови.	9	2	2			5
Тема 8. Пом'якшення приголосних з *j.	7	2	1			4
Тема 9. Закон відкритого складу. Фонетичні зміни, зумовлені дією закону відкритого складу.	8	2	2			4
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	75	20	17			38
1-й семестр						
Модуль 2. Морфологія та синтаксис						
Тема 10. Іменник.	9	2	2			5
Тема 11.Займенник.	9	2	2			5
Тема 12. Прикметник. Своєрідність граматичних категорій прикметників.	9	2	2			5
Тема 13. Числівник у старослов'янській мові.	9	2	2			5
Тема 14. Система минулих часів	9	2	2			5
Тема 15. Система майбутніх часів.	8	2	1			5
Тема 16. Іменні форми дієслова.	9	2	2			5
Тема 17. Службові частини мови	8	2	2			4
Тема 18. Синтаксис	8	2	2			4
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	75	20	17			38
Разом за семестр	150	40	34			76

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Старослов'янська мова як наукова дисципліна, її предмет і завдання.	2
2	Тема 2. Походження старослов'янської мови	2
3	Тема 3. Лінгвістична основа старослов'янської мови. Терії походження.	2
4	Тема 4. Перші слов'янські азбуки.	2
5	Тема 5. Пам'ятки старослов'янської мови.	2
6	Тема 6. Система голосних фонем старослов'янської мови.	2
7	Тема 7. Система приголосних фонем старослов'янської мови.	2
8	Тема 8. Пом'якшення приголосних з *j.	1
9.	Тема 9. Закон відкритого складу. Фонетичні зміни, зумовлені дією закону відкритого складу.	2
10.	Тема 10. Іменник.	2
11.	Тема 11.Займенник.	2
12.	Тема 12. Прикметник. Своєрідність граматичних категорій прикметників.	2
13.	Тема 13. Числівник у старослов'янській мові.	2
14.	Тема 14. Система минулих часів	2
15.	Тема 15. Система майбутніх часів.	1
16.	Тема 16. Іменні форми дієслова.	2
17.	Тема 17. Службові частини мови	2
18.	Тема 18. Синтаксис	2
	Разом	34

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Походження старослов'янської мови. ”Моравська місія” Костянтина і Мефодія 863 і її культурно-просвітницькі завдання. Солунські брати Костянтин і Мефодій – перші солунські просвітителі. Джерела із вивчення життя і діяльності слов'янських першовчителів на старослов'янській і латинській мовах.	4
2	Поняття праслов'янської мови як гіпотетичного предка слов'янських мов, що склався в результаті зближення давніх індоєвропейських діалектів середньої Європи. Генетична спорідненість слов'янських мов. Історичні умови розпаду правослов'янської мовної єдності.	5
3	Старослов'янська мова як перша писемна фіксація слов'янської мови початкового періоду формування середньовічних слов'яномовних народностей. Реферати.	5

4	Аналіз окремих пам'яток до практичного заняття.	5
5	Загальнослов'янська і діалектна лексика, використовувана для найменування побутових реалій, конкретних ознак і дій. Книжний характер основного шару самостійної старослов'янської лексики. Робота над лексикою. Словники.	5
6	Конспектування у зошит для практичних занять прикладів з різних слов'янських та неслов'янських мов на походження голосних із праіндоєвропейської мови-основи.	4
7	Конспектування у зошит для практичних занять прикладів з різних слов'янських та неслов'янських мов на походження приголосних із праіндоєвропейської мови-основи.	5
8	Пошук та конспектування праслов'янських фонетичних явищ у фонетиці словацької мови.	6
9	Аналіз варіантів уривків зі старослов'янських пам'яток з фонетичними коментарями. Доля сполучень *tort, *tolt, *tert, *telt . Доля сполучень *ort, *olt . Спрощення в групах приголосних.	5
10	Індивідуальні тестові завдання на розрізнення палаталізацій.	6
11	Аналіз старослов. текстів. Визначення в іменниках роду та давніх основ.	5
12	Морфологічний аналіз іменників у ст. текстах.	6
13	Морфологічний аналіз займенників у старослов'ян. текстах. Тестування.	4
14	Морфологічний аналіз прикметників у старослов'ян. текстах. Тестування.	5
15	Праця зі старослов'янськими текстами. Морфологічний аналіз числівників.	4
16	Праця зі старослов'янськими текстами. Морфологічний аналіз дієслівних форм. Часи. Способи. Іменні форми. Супін.	3
	Разом	76

6.5. Індивідуальні завдання

Виконання індивідуальних варіантів завдань (усього 25 варіантів)

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1. Технічні засоби: проєктор.
2. Обладнання: комп'ютер.

Програмне забезпечення: інформаційні технології та засоби електронного навчання: Microsoft Office; система електронного навчання Moodle, внутрішня корпоративна електронна пошта УжНУ; електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ» <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui>, сайт УжНУ <https://www.uzhnu.edu.ua>, інформаційні ресурси в мережі Інтернет.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Юсип-Якимович Ю.В., Шимко О.В. Старослов'янська мова. Модульний курс. Навчальний посібник. К.: Знання, 2009. – 280 с.
2. Юсип-Якимович Ю.В. Культурно-писемна традиція Великої Моравії. Частина I. Вступ. Фонетика. Ужгород, 2022. 99 с. Навчально-методичний посібник. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/43169>
3. Юсип-Якимович Ю.В. Культурно-писемна традиція Великої Моравії. Тексти. Пам'ятки. Ужгород, 2022. 66 с. Збірник текстів та завдань для аналізу. Навчально-методичний посібник. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/50170>
4. Юсип-Якимович Ю.В., Шимко О.В. Культурно-писемна традиція Великої Моравії. Частина II. Морфологія. Ужгород, 2023. 218 с. Підручник. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49960>
5. Юсип-Якимович Ю.В., Шимко О.В. До рецепції поглядів П.Й. Шафарика про давність глаголиці на сучасному етапі розвитку палеославістики. Проблеми слов'янознавства. Вип. 70, 2021. С. 9-21.

Допоміжна література

1. Юсип-Якимович Ю.В. Фонологічні системи слов'янських мов крізь призму історичних закономірностей : до проблеми генетичної типології // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія» № 35. –Т.1.-2018.- С.107-111.
2. Юсип-Якимович Ю.В., Слов'янські мови крізь призму фонологічних універсалій та закономірностей: до проблеми синхронної типології // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія філологія. – 2018. - № 2 (40). – С.47-52.
3. Юсип-Якимович Ю.В. Типологія фонологічних систем сучасних слов'янських мов: акустичний вимір. // Мовознавчий вісник. Черкаси, 2019.- С.52-62. (Index Copernicus).
4. Юсип-Якимович Ю.В. Refleksi *dj, *tj u suvremenim slavenskim jezicima kao prvi divergentni proces kasnog praslavenskog jezika //Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme – Zagreb: Strednja Europa, 2019. - С. 347-357.
5. Юсип-Якимович Ю.В., Шимко О.В. Церковнослов'янська мова у лінгвокультурному просторі України (від давнини до сучасності через призму опозиції ідей: традиційності чи зрозумілості) (у співавторстві). Богословська думка в Україні. 2022. № 3. С.76-88. <https://kau.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/BDVU.pdf>

Словники

1. Белей Л. О., Белей О. О. Старослов'янсько-український словник. – Львів, 2001.
2. Пуряєва Н. Словник церковнообрядової термінології. – Львів: Свічадо, 2001.
3. Slovník jazyka staroslovenského. Hl. red J. Kurz. — Praha: Akademia , 1958 -1999.

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від « ____ » _____ 20 ____ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище

ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від « ____ » _____ 20 ____ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище

ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від « ____ » _____ 20 ____ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).

(потрібне підкреслити)

протокол № ____ від « ____ » _____ 20 ____ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище

ініціали)